

ALGIMANTAS MACKUS, ARBA NAMŲ IEŠKOTOJAS

Užmigau amžinam

medaus mėnesiui su mirtimi

Algimanto Mackaus *Neornamentuotos kalbos generacija ir augintiniai* (Čikaga, Santara, 1962) galėtų turėti ir kitą poraštę: *Anti-Žmogus*. Labai dažnai iš tiesų jina atrodo kaip atsakymas Lenino laureatui, kaip Eduardo Mieželaičio „Žmogaus“ neigimas. Kaip vienas rėkte rėkauja Žmogų, kitas ramiai ir sopulingai kalbasi su Angelu – suidealinto žmogaus projekcija. Abiejų kalba „neornamentuota“, tiktai pirmojo – šiapus, o antrojo – anapus simbolizmo. Mieželaitis tiki į mosto prasmingumą, į auditorijos buvimą; jo patosas veltui bando sukurti žmogišką šilumą. Mackaus poezija – tylios litanijos, pasikalbėjimai su savimi, beviltiškas ieškojimas namų sau ir kitiems.

Atstumas tarp deklamacijos, pasiilgusios turinio, ir šnibždėjimo, suglaudžiančio ilgaamžę Europos žmoginę patirtį, – tai mūsų lietuviškoji tragedija ir viltis. Tragedija, nes kalbame nebe ta pačia kalba, viltis – nes bet koks kultūrinis bendravimas su Sovietine Lietuva tegali būti tik vienpusiška dovana. Galėti duoti nieko sau neprašant – man atrodo, kad neornamentuotos kalbos karta tai jau gali.

* * *

Daug vandens nubėgo nuo 1930 metų mūsų poezijos upokšniais. Nusidainavo, nusvyravo mūsų „realistai“: Kossu, Brazdžionio, Borutos karta:

Kaimo ir upės sankryžoj,

įšalusio herbo šešėlyje

savo vietoj supasi nendrės (p. 46).

Išsipasakojo, „išsipildė“ mūsų egzistencialistų Nykos-Niliūno, Nagio karta:

Šermeninė giesmė tik nuaidi –

ilgas mirštančios rasės žodynas. (p. 53)

Siūlau eksperimentą: paskaitykite keletą Algimanto Mackaus puslapių, o paskui pereikite prie Brazdžionio ar Nagio – viskas atrodys tuščiažodžiavimu. Ne dėl to, kad jie būtų blogi poetai, o dėl to, kad *ite, missa est**. Vieno tik Henriko Radausko kalba atrodo dar išsaugojusi savo poetinę, t. y. formalinę prasmę: Algimanto Mackaus balse atpažins gal jis savo „augintinį“.

Apie penkiasdešimtuosius metus pasirodžiusi Roland'o Barthes'o (Rolano Barto) knyga *Zéro degré de l'écriture* (1953) sukristalizavo visą eilę ore kabančių mūsų epochos rūpesčių: Kodėl Rimbaud (Rimbo) pasirinko tylą? Kodėl Mallarmé (Malarmé) lyg apkerėtas ant stalo pasidėjo baltu lapo? Ko verta Flaubert'o (Flobero) formos euforija? Kodėl Camus (Kamiu) tegalėjo parašyti tik vieną romaną, antrajame jau plagijuodamas patį save? Ar įmanoma iš viso bet ką rašyti nemeluojant? Ar galima

* Katalikų mišių baigiamieji žodžiai, raginantys tikinčiuosius eiti ramybėje ir vykdyti savo krikščionišką misiją. Pažodžiui „Eikite, mišios baigtos“ (lot.) (Red.)

pasiekti „baltos“ (Mackus sako: „neornamentuotos“) rašysenos, ar galima sutaikyti žmogų su jo rašysena, nesulaukus, kol žmogus susitaikys su istorija?

Iškeltoji problema iš esmės yra demistifikacijos ir demitifikacijos problema. Iš literatūros jinai greit išsiplečia ir tampa visuotine šios kartos problema. Ir į Algimantą Mackų reikia visų pirma žiūrėti kaip į demistifikatorių lietuviškuose dirvonuose.

Nikita Chruščiovas net dabar dar turbūt nesupranta, ką jis padarė, pasiūsdamas savo šarvuočių divizijas į Budapeštą. Jisai užmušė Tikėjimą, tiek Vakaruose, tiek ir Rytuose. Vienas prancūzų žurnalistas, ilgo ir atviro pasikalbėjimo su įtakingu Lenkijos Komunistų Partijos Centro Komiteto nariu, kiek nustebeš išgirdo tokį prisipažinimą: „Visoje Rytų Europoje teliko tik vienas asmuo, kuris dar tiki į komunizmą, – tai Gomulka, šventasis Gomulka“¹. Vakarų Europoje Budapeštas buvo apraudotas kaip visų vilčių laidotuvės.

Kossu kadaise deklamavo man Alpių kalnuose – aukštai – Aleksandro Bloko poemą apie Jėzų Kristų, vedantį į kovą dvylika revoliucionierių². Kossu, manau, niekas nei komunistu, nei revoliucionieriumi nepalaikys. Bet toks buvo mūsų tikėjimas, noras tikėjimo, tikėjimas į tikėjimo neišvengiamumą.

O šiandien? Lietuvoje dievas rašomas mažąja raide, ir Mieželaitis skėteriojasi, *tartum* jis tikėtų į ką nors. Vakaruose gi Dievas išsaugojo savo didžiąją raidę, bet Algimantas Mackus net neberanda reikalo pranešti, kad Dievas miręs:

*Braido aukštom pusnim
anapus prisikėlęs Dievas.* (p. 17)

Algimantas Mackus – absoliutus netikėlis.

* * *

Išraiškos plane Algimantą Mackų apibūdina giliai išjausto krikščioniškojo simbolizmo panaudojimas ir išnaudojimas:

*melskis už mus, Išganytojau,
išklydo kaimenė,
neišgaląstos piemens žirklys,
o vasara artinas.* (p. 19)

Antras išraiškos plano diptichas – tai liaudies dainų kalba:

*Balandėliai, balandžiai, į kur jūs?
Nepalikit žemelės vienos.
Akmenėlių auselės nekurčios
raudai našlėlės senos.* (p. 54)

Tiems, kurie pasitenkina išraiškos planu, Algimantas Mackus – tai moderniška Brazdžionio ir

¹ V. Gomulka (1905–1988) – 1956–1970 Lenkijos jungtinės darbininkų partijos CK pirmasis sekretorius.

² A. Bloko poema „Dvylika“ (1918).

Liudo Giros kombinacija.

O tačiau poeto vertė ne ten. Jo poetiškumas glūdi, jis matuojamas toje tuščioje erdvėje, kurioje formaliniais mazgais išraiškos planas narpliojasi su turinio planu. Algimanto Mackaus originalumas: pagrindinė stilistinė jo figūra – *antifrazė*. Kai Mackus sako:

*Dievas su mumis
Gott mit uns* (p. 24),

Dievas, kuris yra su mumis, tai ne paguodos ir apvaizdos Dievas, o mūsų pačių Dievas, Dievas soldateskos, kuri žudo ir plėšia Dievo vardu, tai *Ne-Dievas*.

Alain Robbe-Grillet (Alen Rob-Grijė), vienas iš prancūziškojo neoromano lyderių, sykį dėstė, kuo jo kartos gaminamos literatūros tikslas skiriasi nuo egzistencialistinės literatūros: ši, neigdama žmogaus ir pasaulio prasmę, juos daro absurdiškus; naujoji karta, atvirkščiai, mano, kad ir nonsensas yra savotiškas savotiškos prasmės teigimas, naujoji karta teigia ne pasaulio beprasmiškumą, o jo neprasmiškumą. Algimantas Mackus yra poetas dėl to, kad, užuot kalbėjęs apie pasaulio neprasmiškumą, jis *realizuoja šią sąvoką stilistiškai*, antifrazės keliu. Tai ir padaro jį ne Absurdo, o *Ne-Prasmės* poetu.

* * *

Atsiribojimas nuo egzistencialistinės kartos nėra savaime aiškus ir lengvas dalykas. Spąstų visur pilna. Štai kad ir šios dvi eilutės:

*nesibaigiantis kartos prakeikimas –
be atvangos, be poilsio iš niekur į niekur.* (p. 18)

galėtų atrodyti kaip nusilenkimas prieš Absurdiškumą, jei ši procesija „iš niekur, į niekur“ neprimintų Albert Camus „Sizifo mito“¹, pagal kurį žmogaus pastangų beprasmiškumas kaip tikslai įprasmina žmogų. Pagunda uždegti žvakelę ant Žmogaus altoriaus yra didelė –tai paskutinis, visus tikėjimus praradusiojo, kultas, – A. Mackus ginasi nuo jos kaip nuo velnio:

*tiktai –
kad nesapnuočiau homoseksuališkų angelų,
lesbijaniškų teresėlių.* (p. 18)

N. B. Tiems (o jų, sako, yra), kurie nemokėtų skaityti šių eilučių: homoseksualas ar lesbietė: žmogus, kuris myli tos pačios lyties, kaip ir jis, žmogų; angelas ar teresėlė – suidealinti vyro ir moters paveikslai; sapnuoti – tikėti Žmogaus didžiąja raide verte.

Ir visa A. Mackaus „neapykanta“ skirta tiems, kurie iš absurdiškų pelenų pagimdo naują Phoenix'ą – Žmogų.

* * *

¹ Camus A. Mythe de Sisyphe. – Paris, 1942.

Į pasaulį it aklas šunelis išmestas egzistencialistas savo blogbūvį, savo baimę būti ir jų beprasmiškumą išgyvena statiniame plane. Algimantas Mackus mato toliau ir arčiau: jis pažįsta seną kaip žmonija ir naują kaip dabartinė minutė sunkumo būti žmogumi planą; jis sugrįžta į didįjį istorijos siaubą, į žmogaus susitikimą su mirtimi, į žmonijos susitikimą su Dievu. Mirtis viena duoda gyvenimui prasmę, verčia ieškoti prasmės. Kaip kovoti su mirtimi, kaip grąžinti žmogui prarastą jo gyvenimo neprasmiškumą?

Šis Algimanto Mackaus pašnekesys su „mazochistiška tyla“ transfigūruoja visą jo poeziją, iš aktualijos poeto, iš bitniko padarydamas jį klasiku. Mackaus Dievas nėra nei Abraomo, nei Evangelijų Dievas, ir klaidinga būtų matyti jame kovotoją prieš religiją. Dievas jam – tai visokiausių soterizmo apraiškų simbolis, tai visų kelių ir šuntakių, vedančių į Viltį, įkūnijimas. Ir tai, ką neapdairus skaitytojas gali palaikyti poeto kova prieš Dievą, tėra iš tikrųjų tikrai išsilaisvinimo kova, kova prieš išlaisvintojus, ar jie būtų žmonės, dievai ar idėjos. Ir tonas, kuriuo Algimantas Mackus kalba apie nesamas viltis, nėra nei maištaujas, nei desperacinis. Tai kasdieninis, kasminutinis konstatavimo tonas: taip „mirtis nepaaiškinta“, ir toliau, taip, „prisikėlimas atšauktas“, jis neįvyks, nelyginant šeštadienį numatytas susirinkimas. Jis kartais darosi patetišku ir primena evangeliškas, raminančias Jėzaus Kristaus intonacijas:

Nebijokit, sakau: Mesijas dar negimė!

* * *

Algimanto Mackaus mintijimas eina dar toliau. Mūsų nelaimių priežastis, iš esmės paėmus, tai net ne sudievinata Viltis, jinau tikrai padarinys. Viso to kaltininkas – tai nepermalduojamas Laikas, tai mūsų žmogiškos dalios istoriškumas. Visos bėdos prasidėjo,

*kai motina pagimdė rėkdama auką
istorijos išmaldai. (p. 66)*

Dėl to ir Mackaus žmogus, žmogus anapus vilties ir prasmės, galėtų pažinti laimę, tikrai suradęs „nepadalinto laiko“ šalį.

Tokių šalių yra. Tai jau seniai Freud'o (Froido) atrastas mūsų troškimas „sugrįžti į motinos įsčių“.

*Devynetą mėnesių gyvenai atskirtas neįvykusio laiko.
(p. 65)*

Tai, iš kitos pusės, „nemirtinga vaikystė“, „vaikystė be eilėraščių“, kur laiko nebuvo, kur laikas buvo sustojęs. Visa tai, žinoma, iliuzijos:

*Nėra gimtosios žemės!
Nėra kad tyliai plauktų Nemunėlis
ir aviža prašytą būti dailiai pasėta. (p. 72)*

* * *

Vaikystės kliedėjimai yra gražūs, nes jiniai nepažįsta sąmonės, nes ji nepakąsta sąmoningumo šalnos. Galima tikėtis žmonijos nesąmoningumo epochų:

*Ar nebuvo graži Dievo ranka
kai ji glostė angelo plaukus
ar nebuvo gražus Dievo veidas
kai tau įbruko stiklo akis. (p. 51)*

Bet galima gal ir įsivaizduoti ateitį:

*auginu, auginu, auginu,
anūką kalbančiam būgnui. (p. 55)*

kada žmonija atsisakys savo ambicijos būti „kalbančiu būgnu“, kada ji susitaikys su žole ir žvėrimi, priimdama jų dalią. Šis naujasis humanizmas, kurį jau Rimbaud mums kadaise siūlė „Afrikos džiaugsmo“ (p. 61) vardu, šis žmogaus sugrįžimas į pirmą pradę gamtos tėviškę, ar tai nėra nauja iliuzija, naujas vilties pokalbio su neviltimi variantas?

*Afrika, mano Afrika,
kodėl tu mane apleidai? (p. 57)*

* * *

Algimanto Mackaus ieškojimų kelias ne tiesus, jis sukasi kaip katinas gaudydamas savo uodegą:

*Iš visur sugrįžtu neišėjęs.
Naktimis ieškau gimtųjų namų. (p. 17)*

O namų nėra. Juos galima tik ironiškai sapnuoti.

Paryžius, 1963

Publikuota: Metmenys. – 1963. – Nr. 7. – P. 111–117.

Algirdas Julius Greimas, *Iš arti ir iš toli*, Vilnius: Vaga, 1991, p. 121–127.